

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «БЛАГОВЕЩЕНСЬКА ТА БОРИСЕНКО ПРОТИ
УКРАЇНИ»
(CASE OF BLAGOVESHCHENSKA AND BORYSENKO
v. UKRAINE)**

(Заяви № 30182/17 та № 32155/17)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

10 жовтня 2024 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Благовещенська та Борисенко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Катержіна Шімачкова (*Kateřina Šimáčková*), Голова,

Микола Гнатівський (*Mykola Gnatovskyy*),

Уна Ні Райферті (*Una Ní Raifeartaigh*), судді,

та Мартіна Келлер (*Martina Keller*), заступник Секретаря секції,

з огляду на:

заяви, подані у різні дати, зазначені у таблиці в додатку, до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) вказаними в ній заявницями (далі – заявниці);

рішення повідомити про заяви Уряд України (далі – Уряд), який представляла його Уповноважений, пані М. Сокоренко з Міністерства юстиції;

зауваження сторін;

після обговорення за зачиненими дверима 19 вересня 2024 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРЕДМЕТ СПРАВИ

1. Ця справа стосується стверджуваного непроведення ефективного розслідування на національному рівні неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками приватної клініки.

I. ОПЕРАЦІЇ ЗАЯВНИЦЬ ТА ОТРИМАНІ ВНАСЛІДОК НИХ УСКЛАДНЕННЯ

2. 20 листопада 2004 року заявницям зробили операцію для лікування катаракти ока в приватній клініці «Е.». Невдовзі після операції у них почали проявлятися симптоми, у тому числі набряк повік та почервоніння рогівки. Двадцять інших пацієнтів, яким були проведені подібні хірургічні втручання в клініці «Е.» того ж дня, повідомили про подібні післяопераційні ускладнення.

3. 21 листопада 2004 року після медичного обстеження у заявниць було діагностовано гнійне запалення внутрішніх оболонок ока (ендофтальміт) і надано медичну допомогу. Оскільки стан заявниць поступово погіршувався, 24 листопада 2004 року їм було екстрено проведено видалення склоподібного тіла ока (вітректомію).

4. 29 листопада 2004 року бактеріологічне дослідження виявило наявність збудника *Pseudomonas aeruginosa* (синьо-зеленого гною) в очах заявниць. Вони перебували на стаціонарному лікуванні до 15 грудня 2004 року.

5. Згідно з наявною інформацією внаслідок запалення перша заявниця втратила зір на лівому оці, а друга заявниця – на правому. 31 березня 2005 року першу заявницю офіційно визнали інвалідом другої групи.

II. РОЗСЛІДУВАННЯ ВИПАДКУ

6 На підставі наявної інформації вдень 22 листопада 2004 року керівник клініки «Е.» повідомив органи державної влади про масові ускладнення після проведення операції для лікування катаракти. Того ж дня комісія експертів санітарно-епідеміологічної служби провела огляд приміщень клініки та відібрала різноманітні зразки, зокрема виділення з очей у п'ятнадцяти пацієнтів й мазки з поверхонь клініки.

7. 24 листопада 2004 року спеціалісти санітарно-епідеміологічної служби отримали зразки залишків іригаційного розчину, який використовувався під час проведення операцій. 02 грудня 2004 року за результатами мікробіологічного дослідження зібраних залишків було підтверджено наявність в них збудника *Pseudomonas aeruginosa* (синьо-зеленого гною), який також був виявлений в очах заявниць.

8. 30 грудня 2004 року прокуратура Харківської області порушила кримінальну справу проти посадових осіб клініки у зв'язку з неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками згідно з частиною першою статті 140 Кримінального кодексу України¹. Обидві заявниці отримали статус потерпілих у кримінальному провадженні.

9. Під час розслідування були допитані заявниці, лікарі, медсестри та декілька інших осіб. Крім того, було проведено численні судово-медичні експертизи. В остаточному висновку судово-медичної експертизи, закінченої у 2008 році, було підтверджено декілька недоліків, допущених працівниками клініки, у тому числі порушення норм з охорони здоров'я та несвоєчасне повідомлення про випадок. Попри ці умовиводи, у висновку експерта не було остаточно встановлено джерело походження збудника або точний спосіб зараження, хоча в ньому згадувався іригаційний розчин в якості можливого джерела. Зазначивши, що хірургічні втручання відповідали медичним стандартам, експерти не змогли встановити прямий причинно-наслідковий зв'язок між діями працівників клініки та станом здоров'я заявниць.

10. Після внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України 24 липня 2007 року справу передали з прокуратури до міліції.

¹ Згідно зі статтею 49 Кримінального кодексу України строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину становить три роки.

11. 30 липня 2008 року розслідування було закрито у зв'язку з неможливістю встановити особу (осіб), яка вчинила кримінальне правопорушення.

12. 01 жовтня 2008 року та 05 вересня 2012 року заявниці, яких не повідомили про закриття кримінального провадження, зверталися до органів державної влади із запитом про хід розслідування. У своїх письмових відповідях від 11 грудня 2008 року та 05 жовтня 2012 року прокуратура повідомляла заявниць, що кримінальне розслідування все ще тривало, і справа залишалася під наглядом прокуратури.

13. На черговий запит заявниць від 05 вересня 2016 року прокуратура повідомила їх, що кримінальне провадження було закрито 30 липня 2008 року. Того ж дня розслідування було відновлено, а відомості про нього було внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

14. 15 січня 2018 року слідчий поліції закрив кримінальне провадження у зв'язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення. Уряд не надав жодної інформації про будь-які слідчі дії, проведені у період від відновлення розслідування 05 вересня 2016 року до його закриття 15 січня 2018 року.

ОЦІНКА СУДУ

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

15. Беручи до уваги схожість предмета заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

16. Заявниці скаржилися, що неналежне виконання професійних обов'язків медичними працівниками клініки призвело до завдання серйозної шкоди їхньому здоров'ю, а розслідування випадку було тривалим і неефективним. Вони також стверджували, що у зв'язку з розслідуванням кримінального провадження вони не могли звернутися до цивільних судів із позовом проти приватної клініки «Е.» про відшкодування шкоди, а прокуратура приховала від них факт закриття кримінального провадження. Вони посилалися на статті 3 і 13 Конвенції.

17. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи (див. рішення у справі «Радомілья та інші проти Хорватії» [ВП] (*Radomilja and Others v. Croatia*) [GC], заяви № 37685/10 та № 22768/12, пункт 114, від 20 березня 2018 року) розгляне цю заяву з точки зору статті 8 Конвенції (див. рішення у справі «Ботоян проти Вірменії» (*Botoyan v. Armenia*), заява № 5766/17,

пункти 90 – 92, від 08 лютого 2022 року), яка накладає позитивні зобов'язання на держави щодо захисту здоров'я, у тому числі зобов'язання надавати потерпілим від неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками доступ до провадження, в межах якого вони могли б у відповідних випадках отримати відшкодування шкоди (див., наприклад, рішення у справах «Васильєва проти Болгарії» (*Vasileva v. Bulgaria*), заява № 23796/10, пункт 63, від 17 березня 2016 року та «Юрица проти Хорватії» (*Jurica v. Croatia*), заява № 30376/13, пункт 84, від 02 травня 2017 року).

A. Прийнятність

18. Уряд стверджував, що скарги заявниць були неприйнятними у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

19. По-перше, він стверджував, що заявниці не вимагали відшкодування шкоди від приватної клініки «Е.». Уряд посилався на низку рішень національних судів, у яких позивачі успішно отримували відшкодування у зв'язку з неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками, коли вина відповідача у кримінальному контексті ще не була доведена, включно з постановою Великої Палати Верховного Суду від 12 березня 2019 року у справі № 920/715/17 та постановою Верховного Суду від 10 липня 2019 року у справі № 523/12321/15-ц. Уряд також посилався на рішення національного суду від 16 січня 2008 року в аналогічній справі щодо іншого пацієнта, яким було встановлено цивільну відповідальність приватної клініки «Е.» у зв'язку з втратою зору внаслідок оперативного втручання на очах. Хоча національний суд, як вбачається, присудив спадкоємцю пацієнта відшкодування шкоди у розмірі витрат на операцію, Уряд визнав, що йому не було відомо, чи набрало це рішення законної сили. По-друге, Уряд стверджував, що заявниці не оскаржили постанову слідчого поліції про закриття кримінального провадження (див. пункт 14).

20. Заявниці стверджували, що вони могли скористатися лише кримінально-правовим засобом юридичного захисту. Вони вказали на те, що національна судова практика стосовно можливості вимагати відшкодування шкоди у цивільному провадженні до завершення кримінального провадження була розроблена лише у 2019 році; до цього національні суди дотримувалися протилежної позиції. Хоча Уряд навів декілька ухвалених на користь позивачів судових рішень у справах про неналежне виконання професійних обов'язків медичним персоналом, заявниці наголосили на загальній негативній тенденції стосовно позивачів у таких справах і навели декілька рішень апеляційних судів як приклади. Вони також підкреслили, що рішення національного суду від 16 січня 2008 року проти приватної клініки

«Е.» стосувалося виключно відшкодування витрат на операцію і не було пов'язано зі стверджуваною матеріальною або моральною шкодою. Стосовно можливості оскаржити закриття кримінального провадження заявниці вирішили не користуватися цим засобом, оскільки строк притягнення до кримінальної відповідальності за неналежне виконання професійних обов'язків медичним персоналом закінчився і перспектив проведення ефективного розслідування не було.

21. Суд вважає, що аргументи, висунуті Урядом, тісно пов'язані із суттю цієї заяви. Тому він долучає їхній розгляд до розгляду по суті (див. рішення у справі «Ксома проти Румунії» (*Csoma v. Romania*), заява № 8759/05, пункт 33, від 15 січня 2013 року).

22. Він також зазначає, що ця заява не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

23. Суд зауважує, що кримінальне провадження у справі заявниць було порушено національними органами влади після того, як вони виявили ознаки кримінального правопорушення в діях медичного персоналу (див. пункт 8).

24. Суд вже аналізував взаємозв'язок між цивільно-правовими та кримінально-правовими засобами юридичного захисту у справах про неналежне виконання професійних обов'язків медичними працівниками у правових системах різних держав-членів (див., наприклад, згадане рішення у справі «Ботоян проти Вірменії» (*Botoyan v. Armenia*), пункти 117 – 125 та рішення у справі «Марчук проти України» [Комітет] (*Marchuk v. Ukraine*) [Committee], заява № 65663/12, пункт 34, від 28 липня 2016 року). В останній справі Суд зазначив стосовно України, що допоки кримінальне провадження тривало, жодні паралельні цивільні провадження щодо відшкодування шкоди вважалися неефективними. Це було пов'язано насамперед з тим, що цивільні суди не мали можливості розглянути цивільні позови на підставі фактів, які також були предметом триваючих кримінальних проваджень (див. для порівняння рішення у справі «Цмокалов проти України» [Комітет] (*Tsmokalov v. Ukraine*) [Committee], заява № 15524/13, пункти 16 і 17, від 03 листопада 2022 року). Щоправда, у цій справі Уряд посилався на рішення цивільного суду 2008 року в аналогічній справі, але він визнав відсутність у нього інформації, чи набрало це рішення законної сили.

25. Таким чином, Суд не вбачає підстав відходити від своїх попередніх висновків і вважає встановленим, що до завершення

розслідування заявниці не мали у своєму розпорядженні жодного ефективного цивільно-правового засобу юридичного захисту. Протягом цього періоду лише в межах кримінального провадження та після встановлення відповідальності конкретної особи заявниці могли успішно вимагати відшкодування шкоди у зв'язку з проблемами зі здоров'ям.

26. Проте Суд зазначає, що розслідування у справі заявниць тривало загалом понад тринадцять років і супроводжувалося незрозумілими періодами бездіяльності. Як вбачається, протягом останніх десяти років – у тому числі протягом періоду з моменту відновлення провадження у 2016 році до його остаточного закриття у 2018 році – жодних слідчих дій не проводилося взагалі (див. пункт 14). Суд послідовно встановлював, що провадження, спрямоване на з'ясування обвинувачень у неналежному виконанні професійних обов'язків медичним персоналом, не повинно бути надмірно тривалим і Уряд держави-відповідача зобов'язаний надати переконливе та правдоподібне обґрунтування будь-яких затримок і загальної тривалості такого провадження (див. серед інших джерел, рішення у справах «Туша проти Румунії» (*Tuşă v. Romania*), заява № 21854/18, пункти 98 і 99, від 30 серпня 2022 року та «Лунгу проти Румунії» [Комітет] (*Lungu v. Romania*) [Committee], заява № 2022/18, пункт 21, від 24 жовтня 2023 року). У цій справі Уряд не надав жодного правдоподібного обґрунтування надмірної тривалості провадження.

27. Таким чином, Суд вважає, що більше тринадцяти років не виправдано тривале розслідування, яке не змогло встановити прямий причинно-наслідковий зв'язок між діями персоналу клініки та проблемами зі здоров'ям, яких зазнали заявниці, перешкоджало їм отримати доступ до провадження, в межах якого їм могло би бути надано відшкодування шкоди.

28. Суд також зауважує, що органи державної влади послідовно приховували від заявниць інформацію про постанову про закриття провадження. За відсутності будь-яких правдоподібних пояснень Уряду у зв'язку з цим, Суд вважає, що органи державної влади діяли недобросовісно, неодноразово запевняючи заявниць у тому, що розслідування тривало і необхідні слідчі дії проводилися, попри той факт, що насправді воно було закрито задовго до цього.

29. Стосовно можливості ініціювання цивільного провадження після закриття кримінального провадження, то Суд зазначає, що, навіть припустивши, що такий засіб юридичного захисту був доступний у відповідний момент (див. пункт 19), він би не розв'язав головне питання щодо тривалості кримінального провадження, яке є основою скарг заявниць.

30. Крім того, оскарження заявницями постанови про закриття кримінального провадження також не розв'язало б це питання. Ця

постанова була винесена не лише після того, як ці заяви були подані до Суду (див. рішення у справі «Бауманн проти Франції» (*Baumann v. France*), заява № 33592/96, пункт 47, від 22 травня 2001 року та ухвалу щодо прийнятності у справі «Бруско проти Італії» (*Brusco v. Italy*), заява № 69789/01, ЄСПЛ 2001-IX), але й через понад тринадцять років після випадку. Така затримка не залишила заявникам жодної розумної надії на ефективне розслідування, оскільки строки притягнення до кримінальної відповідальності закінчилися (див. пункт 8).

31. З огляду на наведене Суд вважає, що у справі заявниць не було належного судового реагування, яке відповідало б вимогам захисту права на особисту недоторканість. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту, яке раніше було долучено до розгляду справи по суті (див. пункт 21), і доходить висновку про порушення статті 8 Конвенції.

ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

32. Заявниці вимагали 20 000 євро кожна в якості відшкодування шкоди, не уточнюючи, чи стосувалася ця вимога матеріальної або моральної шкоди. Вони також вимагали 2 000 євро кожна в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження в Суді. На підтвердження вимог щодо компенсації судових та інших витрат вони надали копії відповідних договорів і актів із детальним описом роботи, виконаної їхнім захисником (двадцять годин з погодинною ставкою у розмірі 100 євро).

33. Уряд стверджував, що вимоги були необґрунтованими та надмірними.

34. Беручи до уваги наявні у нього документи та свої висновки у цій справі, а також здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд вважає за розумне присудити кожній заявниці по 2 700 євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися на цю суму.

35. З огляду на наявні у нього документи та той факт, що обидві заяви майже ідентичні, Суд вважає за розумне присудити кожній заявниці по 1 000 євро в якості компенсації витрат на правову допомогу, понесених протягом підготовки зауважень в їхніх справах під час провадження у Суді, та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися їм, а також відхиляє решту вимог.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* об'єднати заяви;
2. *Долучає* заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту до розгляду по суті та *відхиляє* його;
3. *Оголошує* заяви прийнятними;
4. *Постановляє*, що було порушено статтю 8 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
 - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити кожній заявниці такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
 - (i) 2 700 (дві тисячі сімсот) євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися; ця сума має бути конвертована в національну валюту за курсом на день здійснення платежу;
 - (ii) 1 000 (одна тисяча) євро в якості компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися; ця сума має бути конвертована в національну валюту за курсом на день здійснення платежу;
 - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявниць щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 жовтня 2024 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мартіна Келлер
(*Martina Keller*)
Заступник Секретаря

Катержіна Шімачкова
(*Kateřina Šimáčková*)
Голова

ДОДАТОК

Перелік справ:

№	№ заяви	Назва справи	Подано	Заявник Рік народження Місце проживання Громадянство	Представник
1.	30182/17	Благовещенська проти України	11.04.2017	Ніна Федорівна БЛАГОВЕЩЕНСЬКА 1928 м. Харків Україна	Ганна Володимирівна ОВДІЄНКО
2.	32155/17	Борисенко проти України	24.04.2017	Зоя Михайлівна БОРИСЕНКО 1938 м. Харків Україна	Ганна Володимирівна ОВДІЄНКО